

Živan Bezić

SVETI LOGORAŠI

„Jadni logoraši! Htjeli su ubiti naše duše!”

(K. Leisner, u svom dnevniku)

Vrijeme za svece

U Hitlerovim i Staljinovim logorima trpjelo je i umiralo golemo mnoštvo nevinih i čestitih stradalnika. Većinom su to bili m u č e n i c i svojih rodoljubnih, idejnih i vjerskih osjećaja. Junaci koji se nisu bojali ni smrti ni muka za svoje ideale.

A mukâ im doista nije manjkalo. Jer logori, u kojima su čamili, s pravom su nazvani paklenima. U njima i s njima je vladao pakao: đavolska mržnja, zloća, nepravda, glad, ropski rad, ponižavanja čovječnosti, mučenja i ubijanja na smrt — sve prave značajke pakla. Tu je istinu potvrdio i jedan od nosilaca toga paklenog logorskog sistema SS oficir Tränkle kad je jednom zgodom primao nove logoraše. On im je izjavio: „Ovdje nema nitko pravo da se smije. Jedini koji se tu smije jest đavao. A taj đavao — to sam ja”.¹

U toj đavoljskoj mreži logora trpjeli su pripadnici svih rasa, narodnosti, vjera i ideologija. Nije valjda bilo na svijetu ni jedne veće skupine ljudi koja nije imala nekog zastupnika u kojem njemačkom logoru (a po svoj prilici tako isto i u Gulagu). Ipak, brojčano su najviše bili zastupani katolici. To ću potvrditi podacima iz „Modell-Lager”a Dachau. I to samo na primjeru logorskog klera.

U koncentracijskom logoru Dachau bilo je internirano oko 2720 svećenika raznih religija. Od toga ih je u logoru ostavilo kosti (bolje: pepeo!) 1034, a ostalo živo 1240. Obzirom na vjeru među vjerskim službenicima katolici su sačinjavali golemu većinu (94,88%!), tj. katoličkih svećenika je bilo u Dachau zatočeno 2579, a svih ostalih vjera (protestanata, pravoslavnih, sektaša, muslimana itd.) samo 141.²

1. R. SCHNABEL, Die Frommen in der Hölle. Röderberg, Frankfurt 1966, str. 71.
2. J. NEUHÄUSLER, Wie war das im KZ Dachau? VI. izd. Kuratorium Dachau, München 1964, str. 26.

Kako je Dachau u njemačkoj zemlji, dodajmo još i slijedeći podatak: u to doba je Njemačka imala 63% protestantskog pučanstva, a njezinih pastora je dospjelo u logor samo 9,4%. Naprotiv, katoličko stanovništvo Njemačke, koje je tada sačinjavalo samo 37% građana, u logoru je predstavljalo 90,6% kršćanskog logorskog klera.³

Kako je Bog — Apsolutno Dobro — uvijek na strani dobra, On je i u tom paklenom vremenu znao proizvoditi svece. I eto, sveci su se rađali i rasli upravo u paklu logora. Đavolski režim koji je vladao u logoru i kraljevao kako u redovima krvnika tako i u redovima žrtava, kod ovih posljednjih je potaknuo plemenite duše da se razviju do najviših granica svetosti. Mnogi dobri vjernici su tamo u sebi razvili do herojskog stupnja svoje kreposti i svoju spremnost odricanja. Prijetnja zla i dubina boli u njima su stvorili uvjete za maksimalni duhovni i duševni razvoj. Sazorili su do svetačkih razmjera. Postali su sveci i mučenici.

Sad je napokon stiglo vrijeme da vrednujemo svetost i žrtve tih moralnih junaka. Mudra Crkva, koja nikada ne žuri — jer joj je obećana vječnost — počela je dizati na svoje oltare neke o tih junaka. Ona nam ih želi predstaviti i kao uzore, u koje ćemo se ugledati, i kao nebeske zaštitnike kojima ćemo se obraćati u svojim potrebama.

Kako je svetih logoraša i mučenika zaista velik broj (poznat jedino Bogu), mi ćemo ovdje prikazati ukratko život samo nekih od njih: onih koji su već kanonizirani i onih koji se već nalaze u procesu beatifikacije.

Među logorašima II. svjetskog rata dosad je Crkva jednoga proglasila svetim, a petoricu blaženima.

Sveti logoraši

Prvi koji je postigao punu kanonizaciju jest poljski svećenik *Rajmund Maksimilijan KOLBE*.

Rođen je 8. I. 1894. u selu Zdunska-Wola od siromašnih ali pobožnih roditelja radnika. (Možemo odmah reći da je cijela obitelj bila mučenička. Otac Julije će g. 1914. biti strijeljan kao poljski dobrovoljac, a brat Franjo će za vrijeme II. svjetskog rata poginuti u logoru Buchenwald, g. 1943.) Rajmund je bio živo dijete, pobožan dječak i ozbiljan mladić. Sve što je radio radio je temeljito. Školuje se kod oo. konventualaca i postaje redovnik (1910.). Uz krsno ime Rajmund uzima novo Maksimilijan. Filozofiju i teologiju dovršava u Rimu, gdje revni bogoslov osniva „Marijinu vojsku” (1917.) i započinje svoj neumorni marijanski apostolat. Zaređen za svećenika u Rimu (1918.), ali već prije ređenja zadobiva tešku bolest-sušicu pluća.

3. R. SCHNABEL, op. cit. str. 15.

Maksimilijan se vraća u oslobođenu domovinu, u Krakov, s odlukom da se posveti apostolatu vjerske štampe. No prije svega mora u sanatorij, ali čim je izišao, dade se u prošnju da bi mogao kupiti svoj prvi tiskarski stroj. Od g. 1922. izdaje „Viteza Bezgrešne” u Grodnu. God. 1927. dobiva na dar od jednoga poljskog kneza veliki teren blizu Varšave te tamo otvara veliku tiskaru, novi samostan, zapravo čitavi mali tiskarski grad kojemu daje ime Niepokolanów (grad Bezgrešne). Premda teško bolestan, neumorno radi s velikom ekipom oduševljenih suradnika. Izdaje mnogo listova i knjiga jeftino i u velikoj nakladi. Njegov ga žar tjera u Japan (1930.) i tamo u teškim prilikama započinje svoj tiskarski apostolat. Vraća se u domovinu g. 1936. i nastavlja u Niepokalanówu započeto djelo.

Čim su Nijemci okupirali Poljsku (1. IX. 1939, to je početak II. svjetskog rata), odmah hapse oca Kolbea s njegovih 37 drugova konventualaca. Otpušten iz tamnice nepokolebivi junak nastavlja svoj rad, sad najviše oko zbrinjavanja izbjeglica. Nanovo uhićen (17. II. 1941.) i poslan u logor Oswiecim (Auschwitz), gdje se ističe vjerom, strpljivošću i bratskom ljubavi prema drugovima. Da bi spasio život oca obitelji, Kolbe se herojskim činom sam nudi na strijeljanje namjesto narednika F. Gajowniczeaka. Nakon dva tjedna u bunkeru gladi o. Maksimilijan je ubijen injekcijom 14. VIII. uoči blagdana njegove drage Gospe. Spaljen je u krematoriju na njezin blagdan, proglašen blaženim u Rimu 17. X. 1971. (gdje sam bio osobno prisutan), a svetim g. 1982.⁴

Drugi veliki poljski mučenik njemačkih logora jest biskup *Michał KOZAL*. On se rodio 25. IX. 1893. u Grotoszyneu u dobroj seljačkoj obitelji. Poslije uzorne mladosti i bogoslovnih studija s doktoratom zaređen je za svećenika (1918.) te služi najprije kao kapelan i vjeroučitelj u Bronbergu. Imenovan za duhovnika i rektora bogoslovije u Gneźnu (1927.). Zbog svojih sposobnosti i kreposnog života posvećen za pomoćnog biskupa Włocławecku. Tri dana poslije biskupskog ređenja, na blagdan Vel. Gospe 1939., slavi svoj prvi pontifikal. No to mu je bio i posljednji u životu.

Petnaest dana poslije Nijemci upadaju u Poljsku i započinju političko, kulturno i vjersko ugnjetavanje poljskog naroda. Mladi se biskup odupire njihovu nasilju, što će skupo platiti. Uhapšen je 7. XI. 1939., mrcvaren po raznim zatvorima, među ostalim i u Berlinu. Napokon 25. IV. 1941. doveden u Dachau i postaje broj 4544. S njime je interniran i njegov rođeni brat svećenik Czesław (koji je ipak dočekao oslobođenje). Još se svi živi logoraši sjećaju biskupove dobrote, skromnosti i dostojanstva u patnji. Morao je raditi sve teške i ponizujuće poslove kao i ostali logoraši. Uporno je odbijao da bi drugi svećenici preuzeli kakvu žrtvu

4. Život i smrt lijepo opisani u djelima: G. LUBICH, Numero 16670. Ed. Messaggero, Padova 1971; A. RICCIARDI, Maximilien Kolbe, prêtre et martyr. Mediaspaul, Paris 1987.

U Auschwitzu se ispunilo Rajmundovo viđenje iz djetinjstva. Bl. D. Marija mu nudi na izbor dvije krunice: bijelu (simbol čistoće) i crvenu (mučeništva). Rajmund je izabrao obje!

mjesto njega. Kad jednom nije mogao vući nakrcana kolica, bude pretučen i prebačen u logorsku bolnicu (Revier). Njega su, kao biskupa, progonili još većom mržnjom nego druge.

Iscrpljen od zlostavljanja, gladi i tifusa umire 26. I. 1943. Proglašen je blaženim 14. VI. 1987. godine.

Uz Poljake i Ruse najgore se u Hitlerovim logorima postupalo sa Židovima. Među židovskim mučenicima ističe se bl. *Edit STEIN*,⁵ redovnica karmelićanka. Ugledala je svjetlo dana u pobožnoj židovskoj obitelji u Breslau dne 12. X. 1891. Između 7 braće i sestara Edith je opća mezimica. Ističe se marljivošću i u gimnaziji i na sveučilištu.⁶ U školi je nažalost izgubila vjeru djetinjstva, pa je za sebe rekla: „Moja je jedina molitva traženje istine”. U potrazi za istinom studira filozofiju kod glasovitog filozofa Edmunda Husserla i postaje njegova asistentica na sveučilištu Freiburg, gdje polaže i doktorat filozofije (1917.). Potaknuta obraćenjem jednoga svog židovskog profesora, čitajući knjige filozofa Maxa Schelera, a naročito potresena autobiografijom sv. Terezije Avilske, počinje se zanimati za katolicizam te zaželi sv. krštenje (1. I. 1922.), na kojem izabere ime Terezija. Mnogo moli, osobito brevir.

Poslije krštenja živi dubokim duhovnim životom, predaje na jednoj katoličkoj školi (Speyer) i drži brojna predavanja po Njemačkoj. Postaje profesorica na pedagoškom institutu sveučilišta Münster, ali se po dolasku nacionalsocijalista na vlast (1933.) povlači iz službe i odlazi u samostan kao karmelićanka (Köln 1933.). Odsada nosi značajno ime: *Benedicta a sancta Cruce*. Njezino obraćenje na kršćanstvo, pogotvo odlazak u samostan, teško pogađa njezinu obitelj, osobito majku. Jedino će je kasnije sestra Roza slijediti u njezinu obraćenju.

Da ne bi samostan bio zbog nje proganjan od nacista, s. Benedikta bježi u Holandiju u karmel Echt. Tamo se dokraja dariva Bogu za svoj narod i piše svoju posljednju knjigu (Editha je napisala brojne spise, većinom objavljene poslije njezine smrti). Okupacijom Holandije Nijemci je odmah registriraju te mora nositi žutu vrpcu. Na 5. VIII. 1942. uhapšena od Gestapoa skupa sa sestrom Rozom te s još deset redovnica kroz razne tamnice dovedena u logor smrti Auschwitz (Oswiecim). Tamo je, malo zatim, nestala s lica zemlje (po svoj prilici u plinskoj komori kao i većina Židova). Ova velika žena koja je u sebi spojila naoko suprotne veličine — židovka i kršćanka, filozof i mučenica, profesorica i redovnica, svjedok vjere i rodoljublja — proglašena je blaženom 1. V. 1987.

5. F. WETTER, *Edith Stein*. VI. izd. München 1984.

B.W. IMHOF, *E. Steins philosophische Entwicklung, Leben und Werk*. Birkhäuser, Basel 1987.

M.A. NEYER, *La bienheureuse Edith Stein*. Cerf, Paris 1987.

W. HERBSTRIETH, *E. Stein, eine grosse Glaubenszeugin*. Plöger, Annweiler 1987.

6. Edithin direktor je na maturlnoj proslavi rekao za nju: „Schlag an den Stein und Weisheit springt heraus!”

I mala Holandija je dala mnogo mučenika logoraša (u samom Dachau bilo je 836 Holanđana, od toga svećenika 63). Među njima je i bl. *Anno Tito BRAND-SMA*.⁷ Rođen je u Ugokoosteru 23. II. 1881., a kršten na ime Anno Sjoerd. Odgojen u veoma religioznoj obitelji. Svih šestero braće i sestara postaju redovnici, odnosno redovnice. Anno je stupio u karmelski red (kao i Edith Stein) i uzeo ime Tito. Najprije uči u domovini, a studij završava u Rimu doktoratom filozofije (1909.). U Rimu je zaređen i za svećenika (1905.). Povrativši se kući, najprije poučava na školama svoga reda, a onda postaje profesor na katoličkom sveučilištu u Nyjmegenu (1923.). Predaje povijest filozofije i njemu omiljele predmete duhovnost i mistiku. God. 1932. biran je i za rektora svoga sveučilišta.

Osim predavanja o. Brandsma se bavi također i novinarstvom, pa ga kardinal De Jong imenuje pročelnikom holandskoga katoličkog novinarstva i školstva. Tito javno brani prava katoličkog odgoja i tiska, a osobito osuđuje nacističke progone Židova. To ga je stajalo slobode i života. Nijemci okupiraju Nizozemsku i započinju progon Crkve. Brandsma je uhapšen od Gestapoa (19. I. 1942) i zatvaran po raznim zatvorima. Napokon ga dovode u Dachau, gdje je mučen na razne načine. Trpi junački i kršćanski. Teško obolio i prebačen u logorsku bolnicu. Tješi i pomaže supatnike, uzor je u kršćanskoj strpljivosti. Na 26. VI. 1942. usmrćuju ga injekcijom acidofenola kao i oca Kolbea. Dne 9. XI. 1984. u bazilici sv. Petra proglašen blaženim i zaštitnikom katoličkih novinara.

I sama Njemačka je rodila mnoge hrabre borce protiv poganskog nacizma. Jedan od njih je bl. *Rupert MAYER*, svećenik isusovačkog reda.⁸ Došao je na svijet u gradu Stuttgartu 23. I. 1876. Poslije studija gimnazije i bogoslovije postaje svećenik (1899.) i vikar u Spaichingenu. Zaželi biti isusovcem i stupa u novicijat (1900.). Dosta godina radi kao misionar u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. Od g. 1912. stalno živi u Münchenu kao dušobrižnik. S još nekim suradnicima osniva družbu „Sestara sv. Obitelji“.

U prvom svjet. ratu mobiliziran i postavljen za vojnog kapelana. U jednom okršaju je teško ranjen (1916.), pa mu se mora amputirati jedna noga (1917.). Odlikovan i demobiliziran nastavlja svoj rad u Münchenu kao ispovjednik, propovjednik i duhovnik Marijine kongregacije za muškarce. Na njegovo nastojanje uvodi se bogoslužje na Münchenskom kolodvoru.

O. Mayer vidi u bezbožnom nacizmu najveću opasnost za njemački narod, stoga nastupa proti nacističkoj ideologiji i riječju i djelom. Policija i SS mu prijete hapšenjem ako ne prestane propovijedati (čak ga i kard. Faulhaber to isto moli iz straha za njegov život). God. 1937. dobiva iz Berlina formalnu zabranu propovijedanja. Hrabri invalid nastavlja neustrašivo svoje sveto djelo. Petog lipnja biva uhićen i osuđen na šest mjeseci zatvora. Kaznu izdržava u istom zatvoru gdje je nekada tamnovao i Hitler (Landsberg).

7. Beatificazione del s. di D. Tito Brandsma. Tipogr. Poligl. Vaticana, Vaticano 1985.

8. W. RUPP, Rupert Mayer. Der Apostel Münchens. München 1986.

Po isteku kazne opet nastavlja propovijedanjem vjere, uhapšen po drugi put (1938.). Oslobodivši se zatvora po općoj amnestiji zbog uspješnog Anschlusa, junački pater nanovo nastavlja svoju evanđeosku službu. Uhapšen po treći put (23. XII. 1939.) dobiva najtežu kaznu: logor Oranienburg. Kako je zatvaranje ratnoga vojnog invalida i odlikovanog veterana uzbudilo njemačke patriote, policija ga prebacuje iz logora i konfinira u benediktinski samostan Ettal, odakle se ne smije nigdje micati sve do konca rata.

Oslobođen od Amerikanaca o. Rupert se vraća u svoj München da, prema svojim slabim silama, nastavi evangelizaciju. No njegove su snage bile pri kraju. Na blagdan Svih svetih, pri samom oltaru, udaren je od kapi i umire isti dan (1. XI. 1945.). Na njegovu grobu u Münchenu je stalno hodočašće vjernika (o čemu sam se osobno više puta i sam uvjerio). Beatificiran je od pape Ivana Pavla II. na olimpijskom stadionu u Münchenu dne 3. V. 1987. Zovu ga „apostolom Münchena”.

Francuska je majka mnogih svetaca. Jednoga od njih je poslala kao misionara u Njemačku, gdje je dočekaio mučeništvo. To je bio bretonski radnik bl. *Marcel CALLO*.⁹ Marcel je rođen u Rennesu 6. XII. 1921. u kršćanskoj radničkoj obitelji s devetero djece. Najstariji mu je brat Jean postao svećenik, a Marcel je odabrao radničko zvanje tipografa u tiskari. U obitelji je bio dobro dijete, u crkvi pobožan ministrant, u školi odličan đak, a u tiskari uzoran radnik. Uključio se u katolički radnički pokret (JOC) i djeluje kao žarki apostol vjere.

Malo prije zaruka pozvan je na prisilni rad u Njemačku (8. III. 1943.) kao i mnogi drugi Francuzi. Prije polaska je izjavio: „Idem u Njemačku kao misionar”. I tako se zaista ponašao na svom radnom mjestu i među Francuzima i među Nijemcima. Policiji se to učinilo „zu viel katholisch”, pa su ga 19. III. 1944. uhapsili, zatvorili u tamnicu Gotha, a poslije u logor Flossenbug. Odatle su ga prebacili u KZ Mauthausen (gdje sam se upravo tada i ja nalazio). Mladić krhka tijela i zdravlja, Marcel nije mogao izdržati tegobe i patnje logorskog života. Kršćanskim predanjem Bogu podlegao je iscrpljenosti na blagdan sv. Josipa 1945., malo vremena prije oslobođenja. Papa Ivan Pavao II. ga je 4. X. 1987., proglasio blaženim, a slijedeće je godine posjetio Marcelov logor prigodom posjeta Austriji.

Još čekaju na čast oltara

Osim kanoniziranih i beatificiranih heroja, o kojima smo upravo govorili, još postoji golemo mnoštvo hrabrih i svetih mučenika koji su po brojnim tamnicama, kaznionama i logorima širom svijeta položili svoj život za Krista i njegovu

9. Ž. KUSTIĆ, Blaženi mučenik iz tiska (Glas Koncila, 1. X. 1987).
KARD. P. GOUYON, Marcel Callo, témoin d'une generation. SOS, Paris 1988.
M. FIEVET I DR., Martyrs du nazisme. Ed. Témoignage chrétienne, Paris 1988.
J.B. JEGO, Marcel Callo. Đakovo 1988.

braću. Kako ih nije moguće ni sve poznavati ni sve nabrojiti, ja ću se ograničiti na to da još spomenem samo četvoricu drugova logoraša za koje je već pokrenut proces beatifikacije. Sve njih sam poznao osobno, jer smo bili skupa u istom logoru, po zlu poznatom Dachau.

Počinjem sa svetim đakonom *Karlom LEISNER*.¹⁰ Poznat je po tome što je u logoru bio zaređen za svećenika, te tu prikazao Bogu svoju prvu i posljednju misnu žrtvu. Potječe od pobožnih roditelja. Još mu žive brat i dvije sestre. Rođen je u Rees-u (Donja Rajna) 28. II. 1915., a osnovnu školu i gimnaziju je pohađao u obližnjem Cleveu, kamo je otac (bankovni činovnik) bio premješten. Odlike su mu: živost, vedrina i pobožnost. Rado putuje, biciklom i pješke, sa svojim prijateljima, čak do Rima. Često hodočasti u Gospino svetište Kevelaer (gdje postoji „Hrvatska ulica”). Od svoje 15. godine vodi dnevnik (ukupno 16 svezaka) iz kojeg je lako upoznati njegovu plemenitu dušu. U dnevniku je zapisano i geslo čitava Karlova života: „Christus — du bist meine Leidenschaft” (Kriste, ti si moja strast).

Član je Katoličke Akcije, uskoro postaje vođom kat. mladeži, najprije u župi, a poslije u biskupiji. Najviše se trudi da odvрати mlade od Hitlerjugenda. Prijatelj je schönstattskog pokreta. Često obavlja duhovne vježbe i mnogo moli. Društven je i veseo, dinamičan i komunikativan. Poslije mature (1934.), u želji da bude apostol vjere, odlučuje biti svećenik, stupa u bogosloviju.

God. 1937. pozvan je u državnu radnu službu. Radeći teške poslove na močvarnom terenu, zaradi sušicu. Sumnjiv je policiji zbog svoga vjerskog žara, doživljuje pretres stana i oduzimanje dnevnika. Poslije radne službe nastavlja studij bogoslovije. Na Blagovijest 1939. zaređen je za đakona. Njegov će đakonat trajati pet bolnih godina.

U međuvremenu Karlova TBC napreduje i on se mora skloniti u sanatorij St. Blasien, u Schwartzwald. U tijeku njegova liječenja zbije se neuspjeli atentat na Hitlera u Münchenu (9. XI. 1939.). Jedna Karlova primjedba s tim u vezi izaziva bijes nacista te biva uhićen na krevetu i odveden u zatvor Freiburg. Nakon saslušanja bačen je, onako teško bolestan, u logor Sachsenhausen, a onda na Imakulatin blagdan 1940. u KZ Dachau. Nezdрави i tegobni život u logoru ojačava Karlovu bolest i njegov se patnički život bliži kraju.

Da bi ispunili posljednju želju đakona Karla, dahavski svećenici potajno organiziraju sve potrebno za Karlovo ređenje i mladu misu. Dobivši dozvolu od münsterskog i münchenskog biskupa, te prikupivši tajnim kanalima sve potrebštine za sv. obred, dana 17. XII. 1944. Karlo biva zaređen u najvećoj tajnosti u logorskoj kapelici od francuskog biskupa logoraša Gabriela Piguet. Zbog velike tjelesne slabosti Karlo može prikazati svoju mladu misu tek na blagdan sv. Stjepa-

10. O. PIES, Stephanus heute. Karl Leisner. Butzon, Kevelaer, IV. izd. 1953.
S. PETROV, Svećenik i žrtva. Split 1963.
J.M. LENZ, Christus in Dachau. VIII. izd. Wien 1960.

na đakona i mučenika (kojoj sam i ja s velikom radošću mogao prisustvovati).¹¹ Nažalost, to je bila i posljednja misa u Karlovu životu. Ostao je naime živ sve do oslobođenja logora po Amerikancima (28. IV. 1945.), ali ni u logoru ni poslije na slobodi, u sanatoriju Planegg blizu Münchena, nije više imao snage da misi. Blago je preminuo 12. VIII. 1945. Kako se na nedjeljni dan i rodio i umro, njegovi su ga zemljaci s pravom nazvali „Sonntagskind“. Zbog njegova uzorna života i mučeničke smrti pokrenut je proces za Karlovu beatifikaciju (u kojem sam i ja svjedočio).

Među kandidatima za oltar nalazi se i veliki Karlov prijatelj sluga Božji *Josip KENTENICH*, osnivač schönstattskog pokreta. Njega je Karlo upoznao još kao mladi gimnazijalac kad je dolazio na molitvene sastanke u Schönstatt. Kentenich se rodio u Gymnich-u kod Kölna od siromašnih roditelja, koji su mu prerano umrli. Stoga je odgojen u jednom orfanotrofiju. Još kao dijete se isticao dobrotom, marljivim učenjem i pobožnošću prema Bl. D. Mariji. Zbog toga su ga oo. palotinci rado prihvatili i školovali. Postao je palotinac, dovršio teologiju i bio zaređen za svećenika (1910.). Josip je želio biti misionar, ali mu to zbog slabija zdravlja nije moguće, pa služi kao profesor i odgojitelj mladeži.

Težeći radikalnoj preobrazbi svijeta, osobito mladih, i u žarkoj pobožnosti prema Majci Božjoj, utemeljuje novi apostolski pokret, koji je nazvan schönstattskim (izgov. šenštatskim). Pokret se brzo širi i osvaja mladež. Dolaskom nacista na vlast u Njemačkoj, pokret o. Josipa dolazi u oštar sukob s bezbožnim vođama Hitlerjugenda. To ga stoji slobode. Zatvoren je (20. IX. 1941.), maltretiran po tamnicama i konačno zatočen u Dachau (13. III. 1942.), gdje nalazi i svoga mladog prijatelja Leisnera. Trpi junački, strpljivo i dostojanstveno sve križeve logorskog života. U večernjim satima, pod okriljem mraka, rado održava predavanja braći svećenicima na bl. 26 i priča o svome Schönstattu.

Oslobođenje je dočekao živ i odmah se dao svom dušom na održavanje duhovnih vježbi i promicanje svoga pokreta, zbog čega ima poteškoća sa svojim redom. Na želju poglavara, poslušan do kraja, odlazi u Sjevernu Ameriku. Kad su se stvari sredile, vraća se u Europu, posjećuje Rim i biva primljen u posebnu audijenciju od Sv. Oca. Nastavlja svoj neumorni rad sve do smrti (15. IX. 1968.) koja ga je snašla u sakristiji dok se spremao na sv. misu. Vodi se postupak za njegovo proglašenje blaženim.

U logoru Dachau je stasao do stupnja svetosti i jedan Parižanin — sl. B. *Edmond MICHELET*.¹² Potječe iz kršćanske pariške obitelji, u kojoj je došao na svijet dne 8. X. 1899. Po obiteljskoj tradiciji nije pohađao velike škole želeći biti kršćanski apostol svoga milieua. Kao mladi rodoljub, u osamnaestoj godini

11. Karlovo ređenje i mladu misu sam opisao u knjizi *U sjeni krematorija*, II izd. Split 1976, str. 196. Potanji opis događaja nalazi se također u *Piesovoj i Petrovoj* knjizi.
12. Cl. MICHELET, *Mon père Edmond Michelet*. Presses de la Cité, Paris 1971.
M-J. LORY, *Sur les pas d'Edmond Michelet*. Brive 1977.
J. CHARBONEL, *Edmond Michelet*. Beauchesnes, Paris 1987.

života se prijavljuje za dobrovoljca u prvom svjetskom ratu. On i poslije rata ostaje „militant“, ali ovaj put u KA Francuske. Pod majčinstvom utjecajem ispočetka se nalazio u redovima Action Française, ali se poslije sve više angažira u socijalnom radu, u tzv. Equipes Sociales. Nadahnjivao se djelima svetih zamjaka Paganu i Maritainea.

Oženjen je i dobar otac sedmero djece. Odgaja ih kršćanski i svakim danom vito moli, osobito kunicu. Nakon okupacije Francuske pristupa, od lipnja 1940., pokretu otpora za oslobođenje domovine. Izdržao je na slobodi do 25. II. 1941., kad je uhićen i bačen u zloglasnu parišku tamnicu Fresnes. Odatle je prebačen u Dachau (15. IX 1943.), gdje ga čekaju poniženja i patnje svih logoraša. On i ovdje ostaje Kristov apostol.

Vrijedi kratko ispričati jednu dražesnu zgodu iz njegova dahavskog života. Obolivši od tifusa, ne može više posjećivati logorsku kapelicu, kamo je on zalazio tajimice svaki dan. Njegov komunistički prijatelj, bezvjerac G. Aubeisroux, želeći mu priuštiti radost u znak zahvalnosti za Edmondova dobročinstva, ponudi mu se da će on namjesto Edmonda odlaziti svaki dan „moliti“ pred svetohraništem. To je doista i činio dok mu prijatelj nije ozdravio. Isti Aubeisroux je kasnije odredio da mu poslije smrti na grobu smije govoriti samo prijatelj Michelet.

Poslije oslobođenja i povratka u domovinu Edmond smatra da mu je dužnost služiti vjeri i domovini u političkom životu. Postaje narodni zastupnik i više puta ministar u De Gaulleovoj vladi. Napisao je dvije knjige: jednu protiv građanskog rata (Plon 1957.), a drugu o logoru Dachau (Rue de la liberté, Ed. Seuil 1955.). Bio je čovjek žive vjere u privatnom i javnom životu, neizmjenno odan Crkvi, potpuno predan Bogu i požrtvovni rodoljub. Umro je 9. X. 1970. u Marcillac-u (Brive).

Logor Dachau je dao još jednog mučenika bratske ljubavi. To je sl. B. *Hubert Engelmar UNZEITIG*.¹³ On je sudetski Nijemac, rođen u češkom selu Grolfendorfu 1. III. 1911. Kršten je tri dana kasnije na ime Hubert. Roditelji su mu bili pobožni seljaci. Jedan mu je brat poginuo u II. svjet. ratu, a od četiri sestre dvije su postale redovnice. Pričešćen je 1920, a naredne godine krizman. Dobar dječak i maran učenik u osnovnoj školi. Hubert želi biti svećenik, ali mu oskudica ne dozvoljava da se školuje, pa ispočetka radi seljačke poslove kod jednog seoskog gazde. Pošto želi biti još i misionar, javlja se za kandidata redovničke družbi Mariannahiller. Bistar i marljiv lako i brzo svladava gimnazijske predmete s velikom maturom (1934.). Novicijat obavlja u Holandiji i postaje redovnik s imenom Engelmar.

U mladim je danima naivno simpatizirao Hitlerov pokret u nadi da će on „osloboditi“ njegove Sudete. Kad je bolje upoznao nacističku ideologiju i praksu, Hubert se razočarao i promijenio mišljenje. Filozofiju i teologiju studira u Würzburgu. Odličan je student, mnogo čita, uči strane jezike, osobito češki i ruski

13. A.L. BALLING, Eine Spur der Liebe hinterlassen. Mariannahill, Würzburg 1984.

Ovaj križ je izrađen u neobičnoj tehnici: logoraši su ga urezali noktima u zid jedne ćelije „Bloka smrti“ u Auschwitzu.

(uvijek u funkciji svoga misionarskog poziva). Zaređen za svećenika (6. VIII. 1939.), mladu misu slavi u svom rodnom mjestu. Dodijeljen je samostanu Schloss Riedegg (stari grofovski dvorac), pomaže u pastvi, osobito francuskim ratnim zarobljenicima.

Na 1. X. 1940. imenovan je župskim provizorom u Glöckelbergu, malom selu na češko-austrijskoj granici. Marljivo obavlja svoju svećeničku službu, naročito vjeronauk, što nacistima jako smeta. Optužen da na vjeronauku napada nacizam, uhapšen je (21. IV. 1941.) i odveden u Linz, zatim bez presuda u KZ Dachau (3. VI. 41.). Živi na bl. 26, trpi tiho, ponizno i povučeno. Kako znade ruski, posebno se brine o ruskim drugovima. Jedan od njih, inženjer, poslije rata postaje katolik.

O. Engelmar je svoj život završio herojskim činom. Pošto logorom Dachau hara smrtonosni tifus te nema dovoljno zdravih bolničara koji bi se brinuli za zaražene bolesnike, o. Unzeitig se sa još dvadeset svećenika, potpuno svjestan opasnosti kojoj se izlaže, dobrovoljno javlja za njegovanje tifusara. Duskora se i sam